

MILITARISMEN OCH KLIMATET

INTERNATIONELLA KVINNOFÖRBUNDET FÖR
FRED & FRIHET
GÖTEBORGSKRETSEN

På första sidan är bakgrunden ett foto från Malmen Airshow 2012, SAAB Jet formation. Foto: Alan Wilson, <https://www.flickr.com/photos/ajw1970/>

Nedre vänster: Natoövningen Trident Juncture 18 i Norge. Foto: U.S. Navy photo by Mass Communication Specialist 3rd Class Joe J. Cardona Gonzalez/Released, <https://www.flickr.com/photos/cne-cna-c6f/>

Nedre höger: Klimatdemonstration i Paris 2018. Foto: Jeanne Menjoulet, <https://www.flickr.com/photos/jmenj/>

Text: Ingela Mårtensson
Grafisk form: Anna Andersson
Tryck: Miss Print 2022

Förord

Den rika världens överkonsumtion av jordens resurser av kol, olja och gas har bidragit till klimatförändringar. Människor drabbas hårt och kommande generationers överlevnad är hotad.

Varför diskuteras sällan krigens och militära verksamheters bidrag till klimatkrisen? Existerar faktisk kunskap om militärens inverkan på klimat och miljö?

Women´s International League for Peace and Freedom (WILPF) stödjer sektioner som engagerar sig i detta ämne. IKFF, Göteborgskretsen fick 2019 anslag för att belysa militärens påverkan på miljön ur ett svenskt perspektiv.

IKFF Göteborgskretsen samarbetade med IKFF i Norge och nätverket Fredsam, Göteborg, där Kvinnor för Fred och Svenska Kvinnors Vänsterförbund varit särskilt aktiva.

Resultatet publicerades i skriften Militarismen och klimatet i juni 2019. Detta är en uppdaterad version.

Göteborg i februari 2022

Ansvariga för projektet

Anita Wahlberg Inger Gustavsson Ingela Mårtensson

Innehåll

Klimatet förändras	5-6
Militär verksamhet ökar	6-7
Enkät om militären och klimatet	8-11
Försvarsmaktens miljöredovisningar	12-13
Klimaträttvisa och feminism	13
Klimat och säkerhet	14
Källor	15

Klimatet förändras

"Den globala uppvärmningen får katastrofala följder, som global avsmältning av glaciärer, höjda havsnivåer, fler översvämningar, stormar och skogsbränder och att extremtemperaturer uppnås allt oftare. De fattigaste och mest sårbara människorna på vår planet drabbas hårt, bland annat på grund av hotad livsmedelsproduktion. Därtill hotas viktiga arter, livsmiljöer och hela ekosystem."
(Världsnaturfonden)

Dojce S, <https://flickr/p/8yncrw>

Då Kyotoprotokollet upprättades 1997 uteslöts militär verksamhet på begäran av USA. I annat fall skulle de inte skriva under den internationella överenskommelsen, enligt Al Gore som ledde den amerikanska delegationen.

I november 2016 trädde det globala klimatavtalet från Paris ikraft. Alla länder måste bidra till att minska utsläppen av växthusgaser för att den globala uppvärmningen inte ska överstiga två grader.

För inte länge sedan slog FN:s klimatpanel fast att det räcker inte med nuvarande åtgärder för att möta klimathotet. De närmaste åren kommer troligen att vara de viktigaste i vår historia.

Det ställs krav på många olika sektorer i samhället och enskilda individer att bidra till att minska koldioxidutsläppen. Men hur förhåller det sig med den militära verksamheten?

Riksdagen har antagit 16 svenska miljömål. Gäller dessa även Försvarsmakten?

Militär verksamhet ökar

Den svenska säkerhetspolitiken har de senaste åren haft som huvudinriktning att öka den nationella militära förmågan och fördjupa våra internationella samarbeten såväl bilateralt som multilateralt.

2017 arrangerade svenska Försvarsmakten den största militärövningen på över 20 år – Aurora. Övningen genomfördes med mer än 20 000 deltagare. 2020 skulle Aurora 20 genomföras med övningar över hela Sverige. Den skulle bli ännu större än föregångaren Aurora 17 men på grund av pandemin så flyttades den fram på obestämmd tid.

Svensk militär deltar i en mängd internationella militära övningar inte minst i Östersjöregionen. Östersjön är ett av de mest nedsmutsade haven i världen.

Foto: Trident Juncture 18, NATO, WO FRAN C.Valverde

2018 var Norge värd för Natoövningen Trident Juncture med bl a 150 stridsflyg och 70 marinfartyg från ett 30-tal länder. Övningen ägde rum i Norge, Sverige, Finland och Island.

Sedan 2013 hålls vartannat år en av världens största militära flygövningar Arctic Challenge Exercise (ACE) i norra Sverige. 2019 ingick över 100 flygplan inklusive tankerflygplan och ledningsflygplan från nio olika länder. I övningen deltog cirka 4 000 personer.

Det finns många militära övnings- och testområden i Sverige, som erbjuds på den internationella marknaden, t ex Vidsel i Norrbotten, Vättern och Göteborgs Södra Skärgård.

Det svenska försvaret har ökat sin verksamhet och planerar ytterligare ökning. Politiker tävlar om att höja anslagen. Vissa riksdagspartier kräver att Sverige ska nå upp till Natos krav på 2 procent av BNP d v s en fördubbling av budgeten. Överbefälhavaren Micael Bydén sa till TT (2019-03-01) att han ser framför sig "en långsiktig tillväxt i minst tio år och en budget på väl över 100 miljarder 2035." Årets budget uppgår till cirka 66 miljarder kronor.

I propositionen "Totalförsvaret 2020/21:30" som antogs av riksdagen i december 2020 fortsätter försvarsbudgeten att växa. Under åren 2021–2025 ökar anslaget med 27,5 miljarder kronor jämfört med 2020. År 2025 ska budgeten uppgå till 84 miljarder och beräknas då utgöra 1,5 procent av BNP.

Tillsammans med de ökning som redan beslutats kommer anslagen till det militära försvaret att ha ökat med 85 procent i fasta priser mellan 2014 och 2025.

I försvarsberedningens förslag om ökad militär upprustning nämns ingenting om konsekvenser för klimat och miljö.

Enkät om militären och klimatet

För att få kunskap om försvarets förhållande till klimat och miljö skickade vi ut en enkät till departement, myndigheter, kommuner, regioner, universitet, tankesmedjor, intresseorganisationer och politiska partier. Vårt urval utgick ifrån att dessa borde kunna ha information att ge.

Vi ställde fem frågor och dessutom gavs möjlighet till kommentar.

- 1. Har militären undantag från det internationella klimatavtalet?**
- 2. Är Försvarsmakten skyldig att följa de miljömål som antagits av riksdagen?**
- 3. Är försvaret skyldig att göra konsekvensbeskrivningar vad gäller miljöpåverkan?**
- 4. Finns det redovisningar av hur internationella övningar och tester av vapen på svensk mark påverkar miljön?**
- 5. Står försvarets intressen ovanför alla andra riksintressen?**

Några myndighetspersoner ansåg att frågorna var politiska och ansåg sig därför inte kunna svara. En miljöexpert svarade att "frågorna är otydliga i förhållande till avtal, regler och mål som i sig också är flummiga" och avstod därför från att svara. Någon undrade om vi hade kunnat ge de svarande möjlighet att vara anonyma.

Av 36 utskickade enkäter ansåg elva tillfrågade att detta inte var deras ansvarsområde utan hänvisade till Försvarsmakten. En av dem var Naturvårdsverket d v s den myndighet som har till uppgift att rapportera till FN hur Sverige förhåller sig till åtaganden i enlighet med klimatavtalet. Hur ska vi tolka detta?

Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap (MSB) har bl a till uppgift att skydda Sverige från klimatpåverkan. Under Folk och Försvars konferens 2019 betonade MSB:s generaldirektör det allvarliga läget för klimatet och sa att alla myndigheter måste sättas under press. Men gäller inte detta försvaret? MSB svarade inte på våra frågor utan hänvisade till försvaret.

Även forskare på Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI), SIPRI och miljöforskare på Chalmers avböjde att svara med hänvisning till Försvarsmakten.

Sju svarade på enkäten: Försvarsmakten, Försvarets materialverk (delvis), tankesmedjan Fores och fyra politiska partier (Centerpartiet, Kristdemokraterna, Miljöpartiet och Vänsterpartiet).

Nedan redovisas och kommenteras några svar vi fick beträffande våra frågor.

1. Svar om klimatavtal

Det råder oklarhet om Försvarsmakten omfattas av Parisavtalet. Partierna och Fores anser att den militära verksamheten bör ingå. Enligt Fores innebär Parisavtalet inga konkreta skyldigheter för militär verksamhet.

Försvarsmakten gav inte någon information om huruvida militär verksamhet ingår i klimatavtalet.

Det verkar som om Försvarsmakten inte behöver ta samma ansvar för minskade koldioxidutsläpp, som åläggs det civila samhället idag.

2. Svar om svenska miljömål

Försvarsmakten har fått i uppdrag av regeringen att bidra till de 16 nationella miljö kvalitetsmålen. Försvaret satte 2016 upp tre egna mål för att fullgöra sitt uppdrag: "Effektiv energiförbrukning, minskad andel osorterat avfall och miljöhänsyn vid övningar och insatser." Under 2018 fastställde Försvarsmakten ytterligare två mål: hållbar

konsumtion och minskad förorening av mark. Däremot ingår inte första miljömålet: begränsad klimatpåverkan.

I regeringsförklaringen anges att all lagstiftning ska bidra till att alla sektorer medverkar till att klimatmålen uppnås, d v s även försvaret. Kristdemokraterna anser dock att de nationella miljömålen inte ska vara styrande för Försvarsmaktens verksamhet.

3. Svar om konsekvensbeskrivningar

När miljöbalken skärptes 2017 innebar det bland annat mer preciserade krav på när miljökonsekvensbeskrivningar inför större planer och projekt ska göras. Försvarsmakten och räddningstjänsten undantogs från kraven att redovisa hur kommande projekt kan påverka miljön. V motsätter sig att krav på miljöbedömning per automatik undantas för försvaret och räddningstjänsten.

C, KD och MP hävdar att försvaret ska göra konsekvensbeskrivningar. Fores anser dock att "med respekt för att en del troligen måste vara hemligt så bör det ändå finnas mycket som försvaret kan kommunicera och få miljöbedömt."

4. Svar om internationella övningar

Svaren vad gäller denna fråga är splittrad. Merparten av de svarande anser att det inte ska krävas redovisningar av internationella deltagares miljöpåverkan.

Försvarsmakten svarar att testning av vapen är Försvarets Materielverks ansvar. FMV skriver i sitt svar att "Provningsverksamheten kan även innefatta utländsk militärmateriel. Vid provningsverksamhet som bedrivs inom FMV genomförs riskvärderingar för att bedöma, hantera och minimera provens miljöpåverkan. Riskvärdering sker oavsett om proven/testerna avser Försvarsmaktens materiel eller utländsk materiel". Det framgår inte vem som har ansvar för redovisning av koldioxidutsläpp vid internationella övningar.

Fores menar att "Det är rimligen det svenska försvaret, som inbjudande part och ansvarig för verksamheten som ska redovisa detta. På samma sätt som det t ex är svenska hamnar som redovisar utsläpp från fartyg i hamn; inte fartygen själva".

5. Svar om riksintresse

Då flera riksintressen står emot varandra och en avvägning skall göras enligt 3 kap. 10 § miljöbalken ger lagen ingen vägledning kring en eventuell rangordning av dessa. Riksintresset för totalförsvarets anläggningar har dock enligt avvägningsreglerna företräde framför andra enligt Fores som för övrigt anser att "det är gammaldags att ha denna uppdelning efter att vi flera gånger politiskt enats om att klimatfrågan är ett av de stora säkerhetspolitiska hoten."

KD och MP menar att rikets säkerhet är ett riksintresse som står över andra riksintressen. KD framför att Försvarmakten är "en förutsättning för att Sverige fritt och demokratiskt ska kunna utforma sin politik bl.a. till förmån för miljö och klimat. Med anledning av det ska försvaret av Sverige komma i första hand, i de fall en motsättning mellan dessa intressen uppstår. Behöver ett specifikt område exempelvis tas i anspråk av totalförsvaret så ska försvarsintresset kunna ges företräde."

V anser inte att "det går att säga att det ena riksintresset alltid ska vara överordnat det andra utan att det krävs en bedömning från fall till fall."

Försvarmakten påpekar i sitt enkätsvar att Sveriges säkerhet inte är ett riksintresse enligt miljöbalken utan att det är totalförsvaret som är ett riksintresse varav försvaret står för den militära delen.

Enligt miljöbalken ska försvarsintresset ges företräde om olika riksintressen är oförenliga.

Försvarmaktens miljöredovisningar

Förutom enkäten granskade vi Försvarmaktens miljöredovisningar under åren 2011-2017. De innehöll uppgifter om miljömål, ambitioner vid övningsplanering, energieffektivisering och avfallshantering. Viss energieffektivisering i fastigheter hade skett liksom minskning av avfallet.

Vi kan nu komplettera med uppgifter från åren 2018-2020. 2018 anges två nya miljömål: hållbar upphandling samt förorenade områden. Miljöredovisningen saknar helt uppgifter om koldioxidutsläpp från drivmedel. 2019 formuleras ett nytt eget miljömål: Försvarmakten ska vidta klimatanpassningsåtgärder för att säkerställa bibehållen operativ förmåga. 2020 publicerar Försvarmakten istället för miljöredovisning en hållbarhetsredovisning. "De yttre omständigheterna i takt med en tillväxt gör att redovisningen av arbetet med klimatneutralitet blir komplext och delvis inte publikt". Ambitionen är att Försvarmakten ska bli klimatneutral 2045.

Drivmedel står för 83 procent av militärens klimatpåverkan genom koldioxidutsläpp varav flyget bidrar med 70 procent. Under åren 2013-2017 ökade utsläppen från 154 320 till 225 978 ton. Efter 2017 har inte koldioxidutsläpp redovisats. Uppgifter om vad de stora internationella övningarna och vapentesterna bidrar med saknas helt. I hållbarhetsredovisningen 2020 skriver man ändå: "trots en tillväxtfas har Försvarmakten tagit viktiga steg på vägen mot klimatneutralitet".

Det är svårt att få uppgifter om bränsleförbrukning av JAS. Enligt tidningen Ny Teknik rymmer ett JAS-plan 3 000 kg bränsle. Beroende på utrustning (efterbrännkammare) drar planet 1,2 eller 4 kg per sekund. I Försvarmaktens årsredovisning 2018 anges antal flygtimmar för JAS 39 till mellan 10 000 och 11 000 de senaste åren.

Vi konstaterar att Försvarsmaktens valspråk "Öppenhet, Resultat och Ansvar" rimmar illa med att Försvarsmaktens miljö- och hållbarhetsredovisningar inte längre anger koldioxidutsläpp. Det är särskilt anmärkningsvärt med tanke på den debatt som nu pågår om klimatförändringar som hotar livet på jorden.

Klimaträttvisa och feminism

I januari 2018 antog EU en rapport om Klimaträttvisa och feminism. Medlemsländerna uppmanades att arbeta för en jämställd klimatagenda.

Enligt Oxfam befinner sig över 70 miljoner människor på flykt från sina hem på grund av klimatrelaterade katastrofer såsom svält och krig. År 2050 förväntas 200 miljoner människor vara på flykt på grund av klimatförändringarna. Bara i år kommer antalet flyktingar inte minst från Ukraina att öka. Detta kommer att påverka Europa.

Vi vet att kvinnor och barn ofta drabbas hårdast av klimatförändringarna då de är marginaliserade i många samhällen. I ett sådant läge behövs en feministisk klimatrörelse även på lokal nivå.

Foto: Klimatsamling Göteborg

Bild från Global Climate Strike i Göteborg 15 mars 2019. Klimatstrejken samlade bland annat *Mothers for future*, ett stort antal ungdomar och många fler.

Klimat och säkerhet

Syftet med vårt projekt har varit att få mer kunskap om svenska militärens påverkan på klimat och miljö. Det har varit svårt att få svar på våra frågor. En anledning är att Försvarsmakten minskar sin offentliga redovisning av t ex koldioxidutsläpp, vilket är märkligt med tanke på vilken betydelse koldioxid har för klimatförändringar.

Det kan också bero på att Försvarsmakten har undantag i enlighet med den miljöledningsförordning som ska styra myndigheternas klimatarbete. Efter en översyn av förordningen föreslår nu Naturvårdsverket att detta undantag tas bort. Det är mycket bra.

Försvarsmakten är den myndighet som prioriteras mest av alla myndigheter. Under en tioårsperiod mer än fördubblas anslaget. Trots det görs inga redovisningar av hur det påverkar klimat och miljö. Enligt miljöbalken är Försvarsmakten undantagen från kravet på miljökonsekvensbeskrivningar inför större planer och projekt. Det undantaget bör också slopas.

Klimatförändringarna är tillsammans med kärnvapenhotet de största hoten som mänskligheten står inför. Därför måste också den militära upprustningen granskas utifrån dess påverkan på klimatet. Försvarsmakten måste minska miljöfarliga utsläpp och agera för ett kärnvapenförbud.

Klimathotet är en säkerhetsfråga som vi alla - även militären - måste ta på allvar.

Militär verksamhet kan inte undantas från klimatavtal och miljömål!

Källor

Försvarsberedningen: Värnkraft – inriktningen av säkerhetspolitiken och utformningen av det militära försvaret 2021-25. (Ds 2019:8)

Försvarsmaktens miljöredovisningar 2011-2017

Försvarsmaktens årsredovisning, 2018

Naturvårdsverkets rapport till UNFCCC 2019: National Inventory Report Sweden 2019, Greenhouse Gas Emission Inventories 1990-2017

Naturskyddsföreningen: "Med naturen som måltavla" (2012).
Naturskyddsföreningen, naturskyddsforeningen.se

Ny Teknik: Sista JAS-motorn färdigbyggd (2011)

Världsnaturfonden, wwf.se

Fores: Klimatinfo för alla, faktasammanställning, red. Markus Larsson, 2018

Laestadius, Staffan: Klimatet & Omställningen, 2018

Raworth, Kate: Donut ekonomi, sju principer för en framtida ekonomi, 2018

Rockström, Johan: Utmaning: Omställningen till en hållbar utveckling i boken "Framtidsutmaningar, Det nya Sverige" red. Jesper Strömbeck, Emma Stenström, Tobias Nilsson, 2013

Sanders, Barry: The Green Zone. The environmental costs of militarism, 2009

Totalförsvaret 2021P-2025 Prop. 2020/21:30.

WOMEN'S INTERNATIONAL LEAGUE FOR **PEACE & FREEDOM**

Women's International League for Peace and Freedom (WILPF - IKFF) är en fredsorganisation med kontor i New York och Genève. WILPF bildades i Haag 1915 av kvinnor som protesterade mot första världskriget. Idag finns WILPF i 40 länder och har rådgivande status i flera FN-organ.

wilpf.org

INTERNATIONELLA KVINNOFÖRBUNDET FÖR

FRED & FRIHET

GÖTEBORGSKRETSEN

IKFF arbetar i Sverige på lokal och nationell nivå för att öka kvinnors deltagande i fredsprocesser och med nedrustningsarbete. Målet är internationell säkerhet med en ekonomisk världsordning baserad på människors behov och en ekologiskt hållbar miljö.

www.goteborg.ikff.se, ikffgoteborg@gmail.com

Svenska Kvinnors Vänsterförbund verkar för jämlikhet mellan kvinnor och män, byggd på lika rättigheter och skyldigheter i privatliv, yrkesliv och samhälle.

skvgoteborg@gmail.com

*Kvinnor
för fred*

KFF arbetar för fred på kvinnors villkor. KFF kämpar mot militär upprustning och vapenspridning och för ökat inflytande för FN och OSSE.

www.kvinnorforfred.se,
info@kvinnorforfred.se